

فہرست و اثر کان تانی (ثالی)

دکتر نصر اللہ پور محمدی املشی

(عضو هیأت علمی دانشگاه بین المللی امام خمینی قزوین)

حسین علامی

(پژوهشگر تاریخ و فرهنگات)

سرشناسه : پور محمدی املشی، نصر الله، ۱۳۲۶ -
عنوان و نام پدیدآور : فرهنگ واژگان تائی (شالی) / نصر الله پور محمدی املشی،
حسین غلامی.

مشخصات نشر : تهران: رسانی، ۱۳۹۰.

مشخصات ظاهری : ۲۷۶ ص.

شابک : 987-600-5011-30-2

وضعیت فهرست نویسی : فیا

موضوع : تائی - واژماندها

شناسه افزوده : غلامی، حسین، ۱۳۳۹.

رده بندی کنگره : ۱۳۹۰ ۹ پ ۲۲ / PIR ۲۲۲۲

رده بندی دیویی : ۴۹۱ / ۳

شماره کتابشناسی ملی : ۲۲۶۰۳۰۲

تهران - بهار شمالی - کوچه شکیمه - نبش شیرازی - پلاک ۷ - واحد ۲
تلفن: ۰۹۱۲۱۳۰۹۱۳۱ - تلفکس: ۰۲۷۵۳۰۵۳۶ - rasanesh.pub@gmail.com
www.rasanesh.com

فرهنگ واژگان تائی (شالی)

نصر الله پور محمدی املشی - حسین غلامی

طرح جلد: عقیضا علی زاده

صفحه آرایي : شهرام موساپور

ناشر: رسانی

لینوگرافی: فیلم گرافیک

چاپ: متین

صحافی: صداقت

نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۱

شمارگان: ۱۱۰۰ نسخه

شابک: ۹۸۷ - ۶۰۰ - ۵۰۱۱ - ۳۰۲

قیمت: ۱۱۰۰۰ تومان

فهرست

۷	پیش‌گفتار.....
۱۲	سپاس و قدردانی.....
۱۵	ویژگی‌های فرهنگ واژگان تاتی (شالی).....
۱۷	تصحیحی در باره «تات» و «زبان تاتی».....
۲۵	شال یا چال.....
۲۵	موقعیت جغرافیایی.....
۲۶	موقعیت شال در استان و شهرستان.....
۲۶	آب و هوا.....
۲۷	اقتصاد.....
۲۷	موقعیت سیاسی اجتماعی.....
۲۸	سوابق تاریخی شال.....
۲۹	وضعیت فرهنگی.....
۳۰	محله‌های شال.....
۳۱	تشکل‌های قومی.....
۳۱	رسم الخط.....
۳۳	نگاهی اجمالی به ویژگی‌های دستوری.....
۳۳	ترکیبات جمله.....
۳۳	اسم.....
۳۱	مفرد و جمع.....
۳۴	ترکیبات وصفی و اضافی.....
۳۵	نشانه‌های وصفی و اضافی.....
۳۸	ضمایر.....
۴۰	ساختار فعل.....
۴۰	افعال ماضی.....

۴۵	افعال مضارع
۴۷	فعل مستقبل / آینده
۴۷	ویژگی صرفی برخی افعال
۴۸	برخی ویژگی‌های زبانی
۴۸	۱- بدل در برخی حروف
۴۹	۲- پدیده قلب در واژگان
۴۹	۳- آمیزش زبانی
۵۰	۴- پیشوند در برخی مصادر
۵۱	۵- برخی نشانه‌ها
۵۲	۶- برخی کنایات و اصطلاحات
۵۴	ویژگی‌های آوایی
۵۵	اصطلاحات دعایی
۵۷	اصطلاحات برخی حرف
۵۸	انواع ابزار
۵۹	انواع بازی
۵۹	انواع لباس
۶۰	انواع انگور
۶۱	نقشه‌ها
۶۳	واژگان تاتی (شالی)
۳۷۵	منابع و مآخذ

بسن گفتار

به نام خداوند جان آفرین حکیم سخن در زبان آفرین

انگیزه نگارش

۱- چرایی: کار ارائه شده، نه از آن جهت است که کاری صورت گرفته باشد، بلکه از آن جهت که کار وامانده‌ای را به دوش گرفته باشیم، چراکه کارهای بازاری زیادی وجود دارند که می‌توان انجام داد، ولی این کاری است که باید خیلی پیش‌تر و بیشتر از این انجام می‌شد. با عنایت به موقعیت‌های سیاسی- اجتماعی برون مرزی و داخلی پیش رو، و تحولات فرهنگی و موقعیت‌های پیش آمده و میدان‌داری‌های غول‌آسای فرهنگ جهانی و بی‌تفاوتی علم‌داران بی‌قلم و خواب‌آلودگی قلم‌داران بی‌الم کنونی و وارفتگی واماندگان میدان‌های فرهنگی، کاری جز زدن عینک خوش‌خیالی و تماشای قلع و قمع و به دار آویختن پیشینه‌های فرهنگی در میادین به اصطلاح آزادی چیزی باقی نخواهد ماند. و اگر کمی دیرتر و کندتر انجام شود مانند آبی است به جوی رفته که برنخواهد گشت. همان‌گونه که میراث‌هایی دیگر همراه با صاحبانشان از دست رفته‌اند، ما و شما نیز هیچ‌گاه توان باز آوردنشان را نداشته و نداریم.

لذا چاره‌ای نیست جز یادداشت و حفظ و انتقال به نسل آینده یا سپردن به بایگانی تاریخ. چون تنها چیزی که از میراث گذشته این

گروه از مردم تاکنون باقی مانده آن هم در برخی نقاط مانند شال، زبانشان است که اگر دیر اقدام شود، آن هم به مرور زمان مانند بسیاری از شهرهای هم‌زبان خود یکی از محکم‌ترین سنگرهای فرهنگی خود را از دست خواهد داد. واژگانی که با طلوع اجدادمان طلوع و تا غروب زندگی‌مان با ما بوده و ابزار گفتار و اندیشه و احساس‌های ما هستند، بی‌آن‌که بدانیم در ایجاد و حفظشان چه سختی‌هایی کشیده شده است و در پیچ و خم تاریخ گذشته چه مرارت‌ها، و تلخ و شیرینی‌هایی را به خود دیده‌اند، بارها تهاجمات فرهنگی را پشت سر نهاده، بارها پوست‌اندازی کرده و دگرگونی را متحمل شده‌اند تا آن‌که امروز ما را وارث خود بدانند! و ما به راحتی بدون اندیشه از آنان بهره‌گیری نماییم. مهم‌تر آن‌که، می‌توانند شناسنامه فرهنگی گذشته‌مان و اسناد معتبر و مدارک شناسایی‌مان از دیگران باشند و کیفیت‌شان نشانه قدرت ذوق هنری ما و گذشتگان‌مان باشد؛ سزاوار نیست این درّ گران‌بها و سرمایه ملی ره‌اشده و نظاره‌گر نابودی‌اش باشیم! شاید برخی شرایط زمانی را سبب گریزناپذیر این وضعیت بدانند، اما پرسش مهم آن‌که ما در این زمینه چه اقدامی کرده‌ایم؟...

۲- چگونگی: آنان که در این زمینه قلم‌فرسایی و اقدامی عملی انجام داده‌اند تا حدودی با مشکلات چنین کارهایی آشنایی دارند، چراکه جمع‌آوری واژگان زبان شفاهی است که هیچ‌گونه منبع نوشتاری برای استناد و مراجعه وجود ندارد تا بتوان آن را به عنوان مرجع مورد استفاده قرارداد. تنها زبان گفتاری مردم است که در بسیاری موارد دارای تفاوت گفتاری و تفاوت معنایی و هم‌چنین از اصطلاحات و تکیه‌کلام‌های ایهامی

خاصی برخوردار است که اگر کسی آشنایی کافی با خصوصیات و ویژگی‌های فرهنگی آنان نداشته باشد، توان دریافت مفاهیم و مضامین‌شان نخواهد داشت. ضمن این‌که شناسایی و گزینش اشخاص مطلع و اطمینان از دریافت پاسخ مورد نظر حائز اهمیت است، تازه آن‌چه جمع‌آوری گردیده واژگانی خامند که نیاز به ویرایش، پالایش و آوانگاری درست دارد.

اما برای نگارنده به خاطر بومی بودن در محل مورد مطالعه، بسیاری از مشکلات کاسته می‌شد و اگر بگویم نطفه آن از ایام دانش‌آموزی در ذهنم بسته شده است. غرض از این نگفتم، چراکه ممکن است این موضوع برای بسیاری از افراد نوزبانه و چندزبانه در مواجهه با زبان غیرمادری پیش آمده باشد که انگیزه‌ای برای سؤال و دلیلی برای جست‌وجو و پاسخ‌یابی شده باشد. از این رو سعی ناخوشی مرا به توجه در تفاوت‌ها و جویا شدن در علت‌ها و یادداشت‌های براکنده وامی‌داشت و هرچه به آن نزدیک‌تر و آشناتر می‌شدم، مسئله خود را در نظرم چون دریایی بی‌کران می‌نمود که لذت غوطه‌خوردن و یافتن صدف‌های گران‌بها و باارزش را در پی داشت. هرچه پیش‌تر می‌رفتم، خود را عاشق‌تر و مصمم‌تر و دل‌نگران‌تر می‌یافتم. چراکه نگارش دستور و زبان و ادبیات یک گویش شفاهی بکر دست نخورده، با پهنای ناپیدای واژگان و بررسی و پی‌بردن به زوایای تاریک چند وجهی آن، جرئت کار را می‌ربود.

اما اتفاقی که سبب گشایش دریچه‌ای جدید و تحول و اقدامی عملی در این زمینه گردید آشنایی با همکاری فرهیخته و اهل ذوق و دارای اندیشه‌ای بدیع، جناب آقای پورمحمدی (دکتر املشی) در دبیرستان بود که لازم به قدردانی و تشکر ویژه‌ای است از وی. چراکه ایشان با

وجود غیربومی بودن نقش کلیدی در تشکیل «کانون فرهنگی» و فعالیت‌های آتی آن داشت و بدون اغراق حق بزرگی بر گردن فرهنگ منطقه دارد، حتی برخلاف بسیاری از مدعیانی که شالی بودن و شالی حرف زدن را دهن شأن خود می‌دانستند، ایشان شالی بودن و شالی حرف زدن را برای خود، از مباحثات می‌دانست.

با مشورت ایشان و برخی دیگر از همکاران فرهنگی تصمیم به تشکیل «کانونی فرهنگی» با اساس‌نامه قانونی دارای شرح وظایف با موضوعات و برنامه معین و گسترده و با اعضای مشخص گرفته شد. این کانون تا مدت چند سال با جلسات متعدد ادامه داشت و دارای نتایج بسیار بالارزشی نیز بود که در جای خود نیاز به شرح و تفصیل دارد.

اما لازم است در این جا به برخی از نتایج و دست‌آوردهای آن اشاره کرد: ایجاد ارتباط و تعامل و خودباوری بین نیروهای فرهنگی و دانشجویی، تشکیل گردهم‌آیی‌ها و همایش‌های پژوهشی در زمینه‌های مختلف، تشکیل کلاس‌های آموزش ادبی و شب‌های شعر در سطح منطقه و استقبال گسترده و دست‌آوردهای بالارزشی در هم‌گرایی و شناسایی ظرفیت‌های مختلف موجود در منطقه گردید.

یکی دیگر از دست‌آوردهای آن تدوین فرهنگ حاضر است که حاصل قریب ده سال گردآوری و نگارش و ویرایش و پالایش است که اگر پذیرفته شود برگ سبزی است تحفه درویش از گروهی کوچک از اعضای خانواده بزرگ فرهنگی که دل در گرو عشق خدمت به میراث گران‌بهای میهن و فرزندان این مرز و بوم و بالندگی زبان مادری خود دارد. تا پشتوانه‌ای باشد برای ادبیات گران‌سنگ زبان فارسی که نه تنها

به عنوان پژوهش، بلکه به عنوان سیاه‌مشق عاشقانی ایرانی نسبت به زبان شیرین مادری که نام لیلی را تمرین می‌نمایند.

امید است که این خدمت ناچیز وسیله‌ای باشد برای شناساندن این فرهنگ و نیز منبعی برای دانشجویان و دیباچه‌ای برای استادان اهل ذوق و اندیشه و تحقیق جهت پژوهش‌های بیشتر. مطمئناً کار حاضر خالی از لغزش و خطا نیست، به خصوص واژگانی که متروک شده و از صحنه تلفظ اجتماع خارج شده‌اند و همچنین شفاهی بودن موضوع و عدم تلفظ ثابت و چندگانگی معنی و غیره، انتظار می‌رود خوانندگان باذوق و فرهیخته خطاها را به دیده اغماز نگریسته و ما را در اصلاحات چاپ بعدی یاری نمایند.

با عنایت به این که در این کار خود را نوپا می‌یافتیم اما به مصداق «خود راه بگویدت که چون باید رفت» و نظر به گستردگی موضوع مصمم شدیم، با توکل به خداوند توانا و یاری دوستداران این زبان و فرهنگ تجربیات خود را برای کارهای بعدی در سطح وسیع‌تر به کار گیریم، اطمینان داریم در شهرهای هم‌جوار عاشقانی با ذوق خواهند بود که ما را در این کار یاری نمایند، و این دریچه‌ای باشد برای معرفی و شناسایی این فرهنگ دیرپای ایران بزرگ.

سیاس و قدردانی

امروزه همه محققان و پژوهشگران علاقه‌مند به تحقیقات میدانی و به ویژه زبان و گویش‌های محلی آگاهند که فراهم کردن فرهنگ لغات محلی و منطقه‌ای با چه مشکلات عدیده‌ای همراه است به ویژه زبان‌ها و گویش‌هایی که هم وارث مفاهیم زبانی هستند و هم بیانگر تاریخ؛ به ویژه تاریخ فکری و فرهنگی گویش‌وران منطقه می‌باشد. به‌راستی بر این باوریم؛ فرهنگ و لغات زبان تاتی که بتواند قابلیت‌ها و توانمندی‌های گویش‌وران تات‌زبانی را نشان دهد که در ۱۷۰ کیلومتری پایتخت ایران، تهران رایج است در حالی که از نظر زمانی و کاربرد این واژگان ما را به فرهنگ و زبان عصر ما پیوند می‌دهد اقدامی ضروری و ارزشمند است، بدون تردید چنین اقدام فرهنگی ممکن نبود و نیست مگر این‌که از حمایت‌های فکری، فرهنگی و اجتماعی گروهی از دوستان فرهنگی و علاقه‌مندان به فرهنگ و پژوهش منطقه را به همراه داشته باشد. بنابراین در راستای تحقق این کار پژوهشی و فرهنگی، از اعضا هسته اولیه «کانون فرهنگی شال» آقای یحیی عاملی، غلامرضا محمدرضایی، علیرضا آقایی، جواد عاملی، محمدرضا یعقوبی و سرکار خانم زهرا یعقوبی و فاطمه یارمحمدی نهایت تشکر و قدردانی را داشته باشیم که زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی گردآمدن گروهی از علاقه‌مندان به پژوهش‌های فرهنگی و زبانی را در شال فراهم آوردند.

علاوه بر این لازم می‌دانیم از مدیریت وقت دبیرستان امام خمینی (ره) شال آقای منصور کرمی تشکر و قدردانی شود که همواره فضای مناسب

فرهنگی را در اختیار قرار دادند تا علاقه‌مندان تاریخ و فرهنگ منطقه در آن جا گرد هم آیند و به جمع‌آوری و کنکاش در زبان تاتی شال بپردازند.

هم‌چنین افتخار می‌کنیم که در این زمینه حمایت‌های فکری و فرهنگی روان‌ساد روح‌الله شاه محمدی و آقایان نصرت علیرضایی، علیرضا صفری، برخوردار بودیم، دوستانی که همواره سبب دل‌گرمی ما و زمینه‌ساز تکاوم کار بودند ضمن این‌که فراموش نمی‌کنیم تلاش و کوشش، آقایان حمیدرضا محمدحسینی، احمد شیخ سلیمانی، امیر تاروردی، داود محمدی، سیده‌هاشم موسوی و سرکار خانم زهره محمدی را در جمع‌آوری واژگان، ضمن گرامی‌داشت یاد و خاطره روح‌الله شاه محمدی از زحمات بی‌دریغ دانشجویان فوق نیز سپاس فراوان داریم.

علاوه بر این‌ها باید تقدیر و تشکر فراوان داشته باشیم از فرهنگیان که در یادآوری واژگان فراموش شده و ارائه معادل و معانی درست لغات و اصطلاحات دقت و توجه لازم را عنایت داشتند آقایان: نادر محمدی، احمد عاملی، سید محمد موسوی هاشم، سید محمد موسوی هادی، محمد تقی عاملی، ابراهیم شهبازی، جواد عاملی، علی‌اکبر باقری، شعبان شاه حسینی، و سرانجام باید از همکاری صمیمانه دانش‌آموزانی یاد کرد که بدون هیچ‌گونه توقع و چشم‌داشتی در جمع‌آوری واژگان و زبان‌زدها و اشعار محلی از هیچ‌گونه تلاش و کوششی دریغ ننموده‌اند و در این‌جا از همه آنان نهایت تشکر و قدردانی را داریم. دانش‌آموزان پسر: آقایان اسدالله خدامرادی، یونس شهبازی، و دانش‌آموزان دختر: خانم‌ها منیژه صالحی، وجیه صالحی، زهرا باقری، سمیه سرانجام، طاهره

صالحی، لیلا نادری، سمیه محمدرضایی، صدف صالحی، زهرا بخشی،
سمیه غلامی.

کوتاه سخن این که همکاری آقایان محمدتقی رفیعی، مرحوم وجیه‌الله
حسنخانی و سرکار خانم فاطمه حسنخانی شایان تقدیر و تشکر فراوان
است.

و در نهایت از اعضای شورای اسلامی شهر شال آقایان؛ سیدروح‌الله موسوی،
سیدمحمد موسوی، حسن محمدرضایی، الهیار کرمی و کامران ذوالفقاری
کمال تشکر و قدردانی را داریم که در چاپ و انتشار فرهنگ واژگان تاتی
(شالی) مساعدت و همکاری لازم را نموده‌اند.